

Jord- och skogsbruksutskottet

Statsrådets redogörelse om livsmedelspolitik Mat2030 Finsk mat för oss och för världen

INLEDNING

Remiss

Statsrådets redogörelse om livsmedelspolitik Mat2030 Finsk mat för oss och för världen (SRR 2/2017 rd): Ärendet har remitterats till jord- och skogsbruksutskottet för betänkande och till kulturutskottet, social- och hälsovårdsutskottet och miljöutskottet för utlåtande.

Utlåtanden

Utlåtande har lämnats av

- kulturutskottet KuUU 8/2017 rd
- social- och hälsovårdsutskottet ShUU 4/2017 rd
- miljöutskottet MiUU 11/2017 rd

Sakkunniga

Utskottet har hört

- överdirektör Veli-Pekka Talvela, jord- och skogsbruksministeriet
- konsultativ tjänsteman Anna-Leena Miettinen, jord- och skogsbruksministeriet
- kabinetschef Turo Hentilä, Europeiska revisionsrätten
- ledamot Ville Itälä, Europeiska revisionsrätten
- ledamot Bettina Jakobsen, Europeiska revisionsrätten
- professor Mikael Fogelholm, Helsingfors universitet
- professor i matkultur Johanna Mäkelä, Helsingfors universitet
- forskare Kaisa Karttunen, e2
- direktör Leena Räsänen, Livsmedelssäkerhetsverket
- utvecklingsdirektör Ilkka P. Laurila, Naturresursinstitutet
- vice direktör Mari Sandell, Utvecklingscentret för funktionella livsmedel, Åbo universitet
- finanschef Jussi Toivonen, Innovationsfinansieringsverket Tekes
- specialforskare Juha Lipponen, Konkurrens- och konsumentverket
- verkställande direktör Elina Ussa, Bryggeri- och läskedrycksindustriförbundet rf
- projektchef Sari Väänänen, EkoCentria
- projektchef Leena Pölkki, Jyväskylä stad
- serviceförman Hanna Kuisma, Vanda stad
- diakon Eeva Lehtineva, Vanda kyrkliga samfällighet
- teknologidirektör Reetta Kivelä, Gold&Green Foods Oy

Betänkande JsUB 7/2017 rd

- enhetschef Olli Leskinen, Hansel Ab
- verkställande direktör Timo Keski-Kasari, Juustoportti Oy
- direktör för företagsansvar Matti Kalervo, Kesko Abp
- planeringsdirektör Mika Lyytikäinen, SOK
- styrelseordförande Leena Saarinen, Verso Food Oy
- verksamhetsledare Simo Moisio, Arktiska Aromer rf
- direktör Heli Tammivuori, Livsmedelsindustriförbundet rf
- programchef Annaleena Soult, Food from Finland, Finpro ry
- programdirektör Esa Wrang, Food from Finland, Finpro ry
- verksamhetsledare Jyrki Jalkanen, Handelsträdgårdsförbundet rf
- livsmedelsexpert Annika Koivu, Kuluttajaliitto - Konsumentförbundet ry
- ordförande Pirjo Siiskonen, Förbundet för Ekologisk Odling rf
- verksamhetsledare Mirja Hellstedt, Maa- ja kotitalousnaisten Keskus ry
- matkulturombud Anni-Mari Syväniemi, Centralförbundet för lant- och skogsbruksproducenter MTK
- vice verkställande direktör Veli-Matti Aittoniemi, Turism- och Restaurangförbundet rf
- verksamhetsledare Katriina Partanen, Pro Fisk rf
- verkställande direktör Kari Luoto, Finlands Dagligvaruhandel rf
- verksamhetsledare Tiina Lampisjärvi, Föreningen Matinformation rf
- verkställande direktör Jari Lehmusvaara, Satafood Kehittämisyhdistys ry
- chef för ungdomsarbete Marjaana Liukko, Finlands 4H-förbund
- ordförande Veli-Matti Kunttonen, Finlands Livsmedelsarbetareförbund FLF rf
- expert Hanna Mattila, Jubileumsfonden för Finlands självständighet Sitra
- ordförande Ulla Liukkonen, Suomen Keittiömestarit - Finlands Köksmästare ry
- verksamhetsledare Rikard Korkman, Svenska Lantbruksproducenternas Centralförbund SLC rf.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- Finlands Kommunförbund rf
- Foodwest Oy
- Pro Fisk rf.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmänt

Statsrådets redogörelse om livsmedelspolitik (Mat2030) sätter upp visionen för Finlands livsmedelspolitik och riktlinjerna för de politiska målen och de centrala fokusområdena i framtiden. Redogörelsen förenar på ett omfattande sätt åtgärder som krävs för att utveckla ett ansvarsfullt och hållbart livsmedelssystem.

Utskottet konstaterar att redogörelsen om livsmedelspolitik har tagits fram på grund av de förändringar som skett i vår omvärld och på grund av förutsedda kommande förändringar. Det handlar i hög grad om livsmedelspolitiken i förhållande till den globala ekonomin. Det är en utmaning för den globala livsmedelspolitiken att garantera matsäkerheten och tillgången till god näring för en

Betänkande JsUB 7/2017 rd

växande befolkning. År 2030 förväntas minst 8,5 miljarder människor leva på jorden, och därför blir matsäkerheten allt viktigare. Framför allt säkerställande av en tillräcklig mat-, vatten- och energiproduktion genom att utnyttja begränsade naturresurser på ett sparsamt sätt samt utmaningar i samband med klimatförändringen är viktiga frågor som kräver globala lösningar inom ett hållbart livsmedelssystem. Dessutom ökar resistensen mot mikrobläkemedel, det vill säga antibiotikaresistensen, på det globala planet när antibiotika används allt mer.

I redogörelsen konstateras att de centrala målen för det finländska livsmedelssystemet handlar om bland annat att trygga lönsamheten och produktiviteten i primärproduktionen och göra den mångsidigare, förbättra miljöhållbarheten och utveckla den cirkulära ekonomin. Tydliga styrkor hos det finländska livsmedelssystemet utgörs av rena livsmedel, spårbarhet och säkerhet (inklusive liten användning av antibiotika). I framtiden måste vi bli bättre på att använda dem som konkurrensfaktorer. Den inhemska livsmedelskedjan är redan nu viktig för sysselsättningen: den sysselsätter närmare 340 000 personer. Livsmedelssektorn ger ett samhällsekonomiskt mervärde på drygt 15 miljarder euro, som motsvarar ungefär 9 procent av mervärdet i hela landet. Utskottet vill betona att tillväxtperspektiven för den finländska livsmedelssektorn finns framför allt på exportmarknaderna.

Utskottet anser att de livsmedelspolitiska målen i redogörelsen går i rätt riktning. Utskottet betonar i synnerhet vikten av konkreta och långsiktiga åtgärder, och anser det vara mycket viktigt att det efter riksdagsbehandlingen av redogörelsen utarbetas en genomförandeplan för hur målen ska omsättas i konkreta åtgärder.

Jordbruket

I redogörelsen konstateras att fundamentet i det inhemska livsmedelssystemets konkurrenskraft är en hållbar, etisk och konkurrenskraftig primärproduktion av hög kvalitet. Också för den förädlade livsmedelsindustrin och för försörjningsberedskapen är det av högsta vikt att primärproduktionen stannar kvar i Finland. Utskottet pekar på bättre lönsamhet för primärproduktionen som ett livsmedelspolitiskt fundament.

Utöver det svåra marknadsläget har problemen för jordbruket tillspetsats på grund av att producentpriserna har gått ner, anslagen för jordbrukarstöd har minskat, kostnaderna för produktionsinsatser har ökat och tidsplanerna för utbetalning av stöd har ändrats. Även oförutsägbara händelser, såsom den sinande livsmedelsexporten till Ryssland, har bidragit till sämre lönsamhet för gårdarna. Utskottet anser att vi måste fortsätta med våra ansträngningar för att hitta nya exportmarknader.

Primärproducenternas svaga förhandlingsposition i livsmedelskedjan är ett stort hot mot en lönsam produktion. I dagsläget fungerar inte marknaden för jordbruksprodukter som önskat i hemlandet, och på grund av konkurrensläget har gårdarna begränsade möjligheter att förbättra sin lönsamhet på marknadsmässiga villkor. Förutom att sänka produktionskostnaderna gäller det också att stärka primärproduktionens villkor i livsmedelskedjan genom åtgärder för att få ut produkterna i distribution och handel. Dessutom måste produkternas ursprungsmärkning förbättras, och den finländska primärproduktionens starka sidor måste utnyttjas bättre. Konsumenterna vill allt mer försäkra sig om hur maten produceras och varifrån den kommer, och därför gäller det att till-

Betänkande JsUB 7/2017 rd

godose de behoven. Utskottet anser det vara nödvändigt med snabba och effektiva åtgärder för att förbättra jordbrukets lönsamhet.

Utskottet vill framhålla utvecklingen av marknadspriserna på jordbruksprodukter som den viktigaste faktorn som påverkar lönsamheten och utvecklingen för investeringar inom jordbruket. Som i många andra EU-länder kräver jordbruksinvesteringarna i Finland fortfarande offentligt finansierat stöd, eftersom marknadspriserna inte räcker till för att täcka produktionskostnaderna. Jordbruksstöden är huvudsakligen frikopplade från produktionen och utgör inte något incitament för investeringar. Produktionskopplade stöd såsom de nationella stöden och de gemensamma jordbrukspolitiska produktionskopplade stöden (första pelaren) motiverar för sin del till investeringar och fortsatt produktion vid sidan av investeringsstöden. Det är uttryckligen investeringsstöden och de produktionskopplade stöden som är viktigast för att produktionen ska kunna fortsätta och utvecklas. Dessutom behövs det absolut insatser för att göra det lättare att ta över jordbruket på etablerade gårdar.

Utskottet påpekar att EU:s nya finansierings- och programperiod börjar 2021. I nuläget motsvarar anslagsnivån för 2021 anslagsnivån för den pågående programperiodens första år. Inför den nya programperioden finns en rad utmaningar i sikte, bland annat slutresultatet av Storbritanniens utträde ur EU (brexit) med tillhörande budgeteffekter och tidsplanen för besluten och genomförandet under den nya programperioden. Vi måste bereda oss på att EU-finansieringen minskar till följd av brexit redan under den pågående finansieringsperioden. Även här vill utskottet betona vikten av att i fortsättningen allt tydligare rikta stöden till aktiv produktion och skapande av ett mervärde.

Säkerheten och renheten hos den finländska livsmedelsproduktionen är av internationell toppklass och ingår bland de absoluta styrkorna hos den finländska jordbruksproduktionen. Utskottet pekar på att enligt en rapport som Europeiska myndigheten för livsmedelssäkerhet EFSA publicerat i år är den finländska maten den renaste i Europa. Tack vare Finlands välfungerande nationella program för salmonellakontroll förekommer salmonella knappt alls i vår fjäderfä-, nötkreaturs- eller svinköttproduktion. Finland har också en betydelsefull salmonellarelaterad dispens i EU. Den måste vi absolut hålla fast vid. Även förekomsterna av campylobacter är mycket låga i vårt land. Hälso- och sjukvård för djur fokuserar på att förebygga sjukdomar, och i vårt land är användningen av antibiotika per produktionsdjur bland de lägsta i Europa. Våra djurskyddsbestämmelser är mycket strikta, och även i fortsättningen måste vi se till att ha en hög nivå på djurskyddet och utveckla det. Också växtskyddsmedel används mycket måttfullt, och dessutom har vi rikligt med rent vatten till förfogande. I synnerhet utanför EU når djurskyddet och produkternas renhet inte till alla delar upp till samma nivå som hos oss. Utskottet påpekar att en fortsatt hög nivå på livsmedelssäkerheten medför betydande kostnader för producenterna, och i fortsättningen måste detta generera rättvisa i form av högre producentpriser.

Den moderna finländska jordbruksproduktionen vilar på att teknik används och nyttiggörs under alla produktionsfaser. Ökad arbetsproduktivitet inom jordbruket beror på att jordbruket mekaniseras. De senaste åren har mekaniseringen och automationen ökat framför allt inom boskapsskötsel så att 40 procent av ladugårdarnas byggnadskostnader enligt undersökningar utgörs av kostnader för teknik. Inom svinuppfödningen kan kostnaderna vara högre än så.

Betänkande JsUB 7/2017 rd

Utskottet understryker att framgångsrika nya automationstekniska lösningar är en av nyckelfrågorna för framtidens boskapsskötsel och jordbruk i övrigt, samt i vidare bemärkelse en förutsättning för cirkulär ekonomi på gårdarna. Det gäller att utveckla återvinningen av näringsämnen på ett systematiskt sätt och sköta åkrarna bättre genom att främja tillförsel av kol till jordmånen och hantering av vattenhushållningen. Viktiga framtida mål är också att öka gårdarnas egen närproducerade energi exempelvis med hjälp av biogasanläggningar. Dessutom kräver anpassningen till klimatförändringen systematiska åtgärder för att säkerställa att nya växtsorter tas fram och se till att det finns beredskap när växtsjukdomar och andra skadegörare sannolikt ökar.

Utskottet understryker att miljöskyddet sköts bra inom jordbruket i Finland, och det gäller att fortsätta med det. Ett av målen för spetsprojektet ”Kretsloppsekonomin slår igenom och vattendragen istandsätts” i regeringsprogrammet för statsminister Sipiläs regering är att mängden näringsämnen och humus som sköljs ut i vattendragen ska bli mindre, samtidigt som självförsörjningsgraden i fråga om näringsämnen och energi inom jordbruket höjs. Ett mer preciserat mål är att tillvaratagandet av näringsämnen inom områden som är känsliga särskilt med tanke på Östersjön och andra sjöar och vattendrag utökas med sikte på att minst 50 procent av gödsel och kommunalt avloppsslam ska omfattas av avancerad behandling före 2025. Utskottet ser det som mycket viktigt att långsiktigt utveckla konkreta tillvägagångssätt inom jordbruket för att man i praktiken ska kunna förbättra självförsörjningen i fråga om näringsämnen och genom näringsåtervinning skapa ny affärsverksamhet och ekonomisk tillväxt och samtidigt säkerställa att miljöskyddet utvecklas. Utskottet vill särskilt framhålla att den höga nivån på det finländska miljöskyddet och insatserna för att höja det medför sådana kostnader för jordbrukarna som absolut måste ersättas.

Akvatiska naturresurser

Efterfrågan på fiskeriprodukter väntas fortsätta öka både i Finland och på andra håll i världen. Det möjliggör tillväxt och bättre lönsamhet för fiskerinäringen. Utskottet konstaterar att andelen inhemsk fisk av fiskkonsumtionen har minskat fortlöpande. För att finländarna ska konsumera en större andel hållbart fångad inhemsk fisk måste primärproduktionen av inhemsk fisk växa. Utskottet påpekar att många livskraftiga inhemska naturfiskbestånd kan fiskas effektivare utan att bestånden äventyras, om hotade och sårbara fiskbestånd samtidigt skyddas på ett övergripande sätt. Samtidigt gäller det att ta fram ett spårbarhetssystem för information om fiskarnas ursprung och hållbar fångst.

I anslutning till projektet för hållbar utveckling, Agenda2030, har jord- och skogsbruksministeriet ett eget åtagande att skapa förutsättningar för primärproduktion och vidareförädling av inhemsk fisk. Målet är att öka produktionen av inhemska fiskeriprodukter på ett hållbart sätt, förbättra fiskresursernas tillstånd, förbättra samarbetet inom fiskerisektorn och med andra sektorer, exempelvis sektorn för närproducerad mat, samt att hantera konflikter inom fiskerinäringen. Ytterligare ska insatserna enligt åtagandet stärka fiskens och fiskets hälso- och välbefinnandeeffekter.

Utskottet vill betona att värdet på värdekedjor som bygger på inhemsk fisk kan höjas genom produktifiering och förädling av nya produkter. Den inhemska fiskens andel av all fisk som äts kan ökas framför allt genom insatser för att utveckla fiske, förädling och produktifiering av karpfisk,

Betänkande JsUB 7/2017 rd

som är underutnyttjad. De rikliga strömmingsfångsterna kan också utnyttjas effektivare, och här döljer sig en stor potential.

En allt större efterfrågan på inhemsk fisk kan också tillgodoses med hjälp av fiskodling. Den snabba tekniska utvecklingen och kompetensutvecklingen inom det finländska vattenbruket har minskat dess miljökonsekvenser för vattendragen. Ökad tillväxt inom vattenbruket kan samtidigt vara ett incitament att ta fram och införa nya miljöåtgärder och miljöinnovationer.

Med bidrag från Europeiska havs- och fiskerifonden har jord- och skogsbruksministeriet startat fem fleråriga innovationsprogram. Programmen genomförs enligt principerna för nätverksbaserad utveckling. Målet är att lösa centrala problem inom branschen och att bilda en internationellt sett högklassig kompetensmiljö där näringen, forskningen, förvaltningen och miljöexperterna samarbetar. Utskottet ser det som viktigt att innovationsprogrammen genomförs i speciellt nära samarbete med näringen för att produktionen av inhemsk fisk och i synnerhet produktsortimentet ska kunna utökas.

Finländskt vattenledningsvatten är av mycket hög kvalitet, i många fall till och med bättre än importerat vatten på flaska. Importen av förpackat vatten till Finland är likväl mycket större än exporten. Utskottet framhåller att det är nödvändigt att snabbt utreda och lösa sådana problem relaterade till beskattning och administrativa hinder som försvårar exporten av finländskt vatten av hög kvalitet. Finländskt vatten av hög kvalitet bör marknadsföras framför allt i de stater där vattenledningsvattnet inte är drickbart.

Utskottet ser den finländska allemansrätten inom framför allt fiske men också inom bärplockning och svamplockning som en värdefull tradition som bör hållas kvar och främjas även i framtiden.

Forskning, utbildning och rådgivning

Utskottet konstaterar att forskningen har en central betydelse för arbetet med att utveckla primärproduktionen, livsmedelsförädlingen, exporten och livsmedelssäkerheten. Vetenskaplig forskning producerar för närvarande en enorm mängd information som kan användas allmänt, men för att kunna dra nytta av forskningen måste vi bli bättre på att tillämpa och använda kunskapen. För att kommersiella framgångsrika produkter ska kunna tas fram utifrån vetenskapliga rön måste forskningen och företagen samarbeta betydligt intensivare och mer systematiskt än i dag.

Inte bara universiteten och forskningsinstituterna utan också de finländska yrkesskolorna och yrkeshögskolorna spelar en framträdande roll för att utveckla livsmedelssystemet och backa upp nätverkande, utveckling och affärskompetens bland företagen. Utskottet konstaterar att yrkeshögskolorna redan nu gör betydande insatser inom forskning, utveckling och innovationer tillsammans med branschaktörer.

Mångdisciplinär och lösningsfokuserad forskning är av högsta vikt för att nya, hållbart producerade produkter ska kunna tas fram. Utskottet betonar att tillräckligt med forskning måste bedrivas inom praktisk teknologiforskning för att utveckla hela livsmedelskedjan. Inom livsmedelskedjan är det viktigt med forskning i modern teknik och tillämpning i finländska förhållanden. Utskottet ser det också som viktigt att matforskningen och forskningen om hälsosam mat fortsätter och att

Betänkande JsUB 7/2017 rd

det tas fram nya handlingsmodeller utifrån forskningsresultaten. För att vi ska kunna stödja en ansvarsfull och hållbar matkonsumtion och främja folkhälsan med hjälp av kost och näring krävs det större förståelse av vilken betydelse våra matval har och vilken komplex roll maten spelar i människors vardag.

I avsnittet om forskning och datalager i redogörelsen konstateras det att Finland har närings- och hälsokunskaper om personer i arbetsför ålder, men läget är sämre beträffande barn, unga, invandrare och äldre. Vi har studier från framför allt Institutet för hälsa och välfärd att tacka för informationen om kost och näring bland vuxenbefolkningen. Än så länge finns det bara planer på motsvarande studier om barn och unga, och för närvarande är informationen otillräcklig. Utskottet menar att dokumentationen om näringsstatus inom alla befolkningsgrupper behöver förbättras. Det bör beaktas när redogörelsen genomförs.

I redogörelsen nämns den nationella livsmedelsdatabasen Fineli, och det sägs att den kan tjäna som verktyg för att följa upp kost och näring bland befolkningen. Databasen utgör en användbar grundläggande kunskapsbas, eftersom den innehåller uppdaterad information om intaget av näringsämnen via livsmedel och uppgifterna baserar sig på tillförlitliga laboratorieanalyser. Om det inte finns uppdaterade analysresultat att tillgå, tvingas man använda föråldrad information. Under utskottets utfrågningar har sakkunniga uttryckt sin oro för att de relativt knappt tilltagna temporära anslagen till Fineli kan ha skadat databasen under de senaste åren. Det äventyrar bland annat uppgifternas användbarhet och försvårar näringsforskningen och arbetet för aktörerna i livsmedelskedjan. Utskottet understryker att Fineli måste utvecklas och uppdateras. Det bör avsättas tillräckligt stora anslag för arbetet.

Utskottet konstaterar att arbetet för att ta fram hälsosammare produkter kan främja inte bara välbefinnandet utan också konkurrenskraften för företag inom livsmedelsbranschen och utöka exportmöjligheterna. Efterfrågan på hälsosam mat ökar internationellt, och vi kunde dra större nytta av våra kunskaper om bland annat olika specialprodukter (xylitol samt kolesterolsänkande, glutenfria och laktosfria produkter och kost med låg salthalt) för att utveckla och introducera dem på en internationell marknad. Utskottet ser det som ytterst viktigt att systematiskt främja samarbetet mellan forskningen och företagen också inom produktutveckling som gäller hälsoprodukter.

Utskottet vill särskilt lyfta fram utvecklingen av utbildning inom livsmedelsbranschen, inklusive jordbruksbranschen, och behovet att förnya innehållet. Utskottet vill kraftigt understryka att för att exporten från livsmedelssektorn ska kunna utvecklas behövs det mer expertis inom marknadsföring och export och ny utbildning framför allt på yrkeshögskolenivå. Enligt uppgift till utskottet har jord- och skogsbruksministeriet inlett förhandlingar om detta med undervisnings- och kulturministeriet samt med NTM-centralerna och yrkeshögskolorna. Utskottet vill att utbildningen skyndsamt ses över och utvecklas och anser det vara nödvändigt att export- och marknadsföringsutbildningen tilldelas tillräckliga resurser i fortsättningen. För arbetet med att utveckla exporten behövs det också internationellt exportsamarbete, framför allt med Sverige och Danmark.

Matkulturen och uppskattningen av maten

Utskottet understryker den centrala betydelsen av att finländsk närproducerad mat, lokalproducerad mat och rent generellt vår matkultur uppskattas. För att vi ska kunna bevara och utveckla vår

Betänkande JsUB 7/2017 rd

finländska matkultur är det viktigt att undanröja hindren för framför allt att köpa, förädla och tillhandahålla närproducerad mat. Maten och matkulturen spelar en roll för vår nationella kultur och hur den utvecklas, men också för turismen från utlandet. Också matturismen till Finland kan ses som ett led i utvecklingen av livsmedelsproduktionen. För att matturismen ska växa är det viktigt att exempelvis turistcentrum kan tillhandahålla närproducerad mat av hög kvalitet. Småskalig förädling av inhemsk mat och av närproducerad mat bör på det hela taget underlättas. Utskottet ser det som speciellt angeläget att utveckla närförädling av kött och undanröja hindren för den.

Ute i världen är vårt land känt för gratis skolmat i kombination med vägledning. Måltiderna under skoldagen ger barn och ungdomar ett fullvärdigt mål samtidigt som de får vägledning i hälsosamma matvanor, lär sig värdesätta mat och tillägnar sig goda matvanor. Skolmåltiderna spelar en stor roll för elevernas välbefinnande, påpekar utskottet. A och O är att motivera eleverna att delta i skolmåltiderna och att fästa avseende vid god kvalitet och god smak. Med små förändringar kan vi få stora kvalitetsförbättringar, konstaterar utskottet. I ekonomiskt dåliga tider bör man inte dra in på kostnaderna för skolmåltider.

Kulturutskottet har i sitt utlåtande uttryckt sin oro för hur barns och ungas näringsintag utvecklas i vårt land. Utskottet omfattar oron. De största kost- och hälsoproblemen bland barn och unga är att de äter ohälsosamt och allt mer mellanmålsliknande också under skoldagen, och att de får i sig för mycket energi. Det finns högstadieskolor där bara hälften av eleverna äter en skolmåltid varje dag och där i snitt mindre än 70 procent deltar i skolmåltiderna. I årskurs 8 och 9 i grundskolan är 19 procent av pojkarna och 13 procent av flickorna överviktiga. De viktigaste riktlinjerna, innehållsfrågorna och arbetssätten för att förbättra och främja kostvanorna bland barn och unga läggs fast när kommunen och utbildningsanordnarna beslutar om undervisning, fostran och matservice. Utskottet välkomnar att den nya rekommendationen om skolmat innehåller heltäckande kriterier för kostkvaliteten för upphandling av livsmedel och matservice. Det är första gången som sådana kriterier ingår i rekommendationerna.

Utskottet vill betona att också skolundervisningen i huslig ekonomi spelar en viktig roll. Matfostran är kärnan i läroämnet, men därutöver omsätter det teoretisk kunskap från många områden i praktiken. Det är viktigt att undervisningen i huslig ekonomi ordnas högkvalitativt med tillräckliga resurser och användning av närproducerade och lokalproducerade råvaror i så stor utsträckning som möjligt. Här bör dessutom undervisningen i matkultur ägnas särskild uppmärksamhet.

Undervisning med anknytning till mat och näring bör planeras och ges redan i den småbarnspedagogiska verksamheten och fortsätta genom hela utbildningssystemet i syfte att främja folkhälsa, en hållbar livsstil, konsumentkunskap och uppskattning av mat och matkultur. Undervisningen ska bland annat befatta sig med hela matkedjan ända från primärproduktionen till matbordet, behandla den centrala betydelsen av närproducerad mat, peka på möjligheter att minska på matsvinnet och gå in på uppskattningen av mat. Det är viktigt med undervisning inom dessa områden i skolor och läroanstalter, men minst lika stor betydelse har hemmen och samarbetet mellan hem och skola för att barn och unga ska tillägna sig rätt mat- och kostvanor.

Betänkande JsUB 7/2017 rd

Matsvinnet

Utskottet konstaterar att största delen av svinnet av fullt ätbar mat uppkommer i hushållen, men forskning visar att matsvinn uppkommer under alla faser i livsmedelskedjan. Livsmedelskedjan och livsmedelskonsumtionen står för en tredjedel av miljöbelastningen till följd av vår konsumtion. En stor del av den mat som produceras används dock inte som livsmedel och slutar som matsvinn. Detta slöseri är ohållbart såväl ekonomiskt och socialt som med tanke på miljökonsekvenserna. Riktlinjerna för matsvinnet hör till den livsmedelspolitiska redogörelsens viktigaste punkter, anser utskottet.

Också hos oss har matsvinnet intagit en stark plats i den nationella debatten, och medvetenheten om matsvinnet har ökat snabbt under de senaste åren. Minskat matsvinn har blivit en av de största ansvarsfrågorna i livsmedelssystemet. Matproduktionens miljökonsekvenser är onödiga, om mat slutar som svinn. I Naturresursinstitutets undersökningar har matsvinnet i den inhemska livsmedelskedjan bedömts uppgå till 400–500 kilogram ätbar mat per år. Naturresursinstitutets undersökningar visar att utsläppen av växthusgaser från svinnet i livsmedelskedjan uppgår till nästan 1 000 miljoner CO₂-ekvivalenter per år.

Enligt redogörelsen kan man försöka minska på svinnet i livsmedelskedjan genom att öka uppskattningen av maten och förbättra mätningen och uppföljningen av svinnet i livsmedelskedjan. Det är viktigt att ta fram metoder som får företagen och hushållen att minska på matsvinnet, framhåller utskottet. Just nu pågår flera projekt för att minska på matsvinnet, och inom dem försöker man identifiera hinder och sådant som ökar matsvinnet samt utforma god praxis för att minska på svinnet.

Utskottet anser det vara viktigt att satsa på att minska på svinnet från framför allt måltidstjänsterna, handeln och hushållen, eftersom mer än hälften av det ätbara svinnet i livsmedelskedjan uppkommer under dessa faser. Det är motiverat att fokusera på det ätbara svinnet när man utreder hur stor del av befolkningen som kan mättas genom att det ätbara svinnet reduceras. För att kunna ta ställning till matsvinnet specifikt med tanke på matsäkerheten gäller det att från resultaten separera de delar av maten som är oätliga.

Att minska på matsvinnet och utnyttja sidoströmmar i produktionsprocesserna är exempel på viktiga åtgärder för att främja den cirkulära ekonomin. Handelns, restaurangernas och hushållens gemensamma ansvar accentueras när det gäller att minska på matsvinnet. Den framtida produktionen av mat omfattar också olika lösningar inom slutna kretslopp, och därför måste tillräckliga resurser reserveras för forskning och utveckling som gäller sådana lösningar.

Datummärkning av livsmedel hör nära samman med konsumenternas matsvinn. Utskottet konstaterar att i synnerhet hushållen kan bli bättre på att tolka datummärkningarna. Svinnet i hushållen kan minskas genom tydligare hållbarhetsmärkning på produkterna. Förhållandet mellan ”sista användningsdag” och ”bäst före” bör bedömas i fortsättningen. Datummärkningarna feltolkas ofta som att de innebär att maten inte står sig efter det datum som finns på förpackningen. Sista användningsdag bör anges bara på produkter där det finns en reell hälsorisk om användningstiden överskrids. Så förhåller det sig inte i dag. Utskottet anser följaktligen att det är viktigt att jord- och skogsbruksministeriet utreder behovet av att se över de olika datummärkningarna.

Betänkande JsUB 7/2017 rd

Inom dagligvaruhandeln har det på sistone blivit allt vanligare med rea under de sista öppetimmarna, och det kan minska på matsvinnet. I dagsläget räcker det inte med att förse en produkt med exempelvis ett klistermärke som anger nedsatt pris med 60 procent, utan här måste man följa konsumentombudsmannens riktlinjer för prisinformation för varor och tjänster enligt prisinformationsförordningen. Produkternas nedsatta pris i euro ska då uppges med en prismärkning, en skylt eller på något annat motsvarande sätt. Det försvårar i sin tur möjligheterna att minska på matsvinnet, eftersom de butiksanställda under kvällstimmarna inte nödvändigtvis hinner göra de prismärkningar som krävs. Prisinformationsförordningen hör till arbets- och näringsministeriets förvaltningsområde. Utskottet anser det vara nödvändigt att jord- och skogsbruksministeriet inleder diskussioner med arbets- och näringsministeriet för att lösa detta på ett sådant sätt att det räcker med att livsmedel förses med rabattinformation.

Under utskottets utfrågningar har sakkunniga lyft fram mathjälpen som ett sätt att motverka svinnet av ätbara livsmedel. Det är främst välgörenhetsorganisationer som svarar för distributionen av svinnet i olika delar av Finland. Resurserna för mathjälpen som sköts av frivilliga bestämmer hur pass väl olika mängder livsmedel kan tas emot. Många professionellt verksamma mathjälpsorganisationer kan ses som goda förebilder vars bästa arbetssätt gärna får mångfaldigas. För en centraliserad verksamhet krävs det dock resurser och tillmötesgående från exempelvis kommunerna. Arrangemangen för transportlogistik och upplagring utgör flaskhalsar. Av utredningar till utskottet har det framgått att exempelvis Vanda har tagit fram en fungerande modell där mathjälpsorganisationer och staden samarbetar för att dela ut mathjälpen. Utskottet ser det som viktigt att liknande modeller införs också på andra håll.

Utskottet konstaterar att målen att halvera matsvinnet enligt FN:s handlingsprogram för hållbar utveckling (Agenda 2030) och EU-kommissionens paket om cirkulär ekonomi är ambitiösa. Enligt målen ska matsvinnet halveras bland återförsäljare och konsumenter fram till 2030. Den livsmedelspolitiska redogörelsen ställer inte upp några numeriska mål för ett minskat matsvinn. Utskottet ser det som viktigt att Finland i fortsättningen ställer upp tydliga nationella numeriska mål för ett minskat matsvinn i olika delar av livsmedelskedjan. När de nationella minskningsmålen ställs upp gäller det också att precisera definitionen av matsvinn. Utifrån avfallshierarkin gäller det dessutom att fokusera framför allt på att förebygga matsvinnet genom att öka konsumenternas medvetenhet och ta fram nya sociala innovationer.

Olika sätt att genom lagstiftning minska på matsvinnet utreds preliminärt inom statsrådets kanslis utredningsprojekt ”Miten lainsäädännön kehittämisellä saadaan ruokahävikkiä vähennettyä?”. Projektet har initierats av jord- och skogsbruksministeriet och dess slutrapport blir klar den 31 december 2017. Utskottet anser att det än så länge är omöjligt att ta fram tvingande lagstiftning om ett minskat matsvinn, eftersom det inte finns några praktiska modeller för att ordna regleringen. Utskottet understryker vikten av att effektivisera mångsidiga frivilliga åtgärder för att minska på matsvinnet och framför allt att främja den allmänna medvetenheten om matsvinnets ekonomiska, sociala och ekologiska konsekvenser. Utskottet påpekar att om frivilliga och andra åtgärder visar sig vara otillräckliga för att effektivt minska på matsvinnet, måste man senare inleda närmare utredningar för att eventuellt utforma kompletterande lagstiftning.

Betänkande JsUB 7/2017 rd

Mat och folkhälsa

Som det sägs i redogörelsen har maten en central betydelse för att främja människors hälsa och välbefinnande. För litet intag av grönsaker, fisk och fullkornsprodukter och för stort intag av salt, mättat fett och socker nämns som de kostproblem som påverkar folkhälsan mest. Enligt redogörelsen uppgår de livsstilsrelaterade vårdkostnaderna i Finland till drygt 2 miljarder euro om året. Därutöver ökar kostnaderna på grund av bland annat större sjukfrånvaro och arbetsoförmåga.

Utskottet välkomnar förslaget om att utreda möjligheterna att genom beskattning styra medborgarnas konsumtionsvanor och produktutvecklingen till livsmedel av bättre näringsmässig kvalitet. Social- och hälsovårdsutskottet anser i sitt utlåtande att beskattning baserad på hälsoaspekter kan skapa extra incitament för en produktutveckling som stöder målen för hälsa och välbefinnande och samtidigt är samhällsekonomiskt vettig. Utskottet konstaterar att hälsosammare livsstil och prevention av folksjukdomar spelar en framträdande roll för att regeringens spetsprojekt för att främja hälsa och välfärd och minska ojämlikhet ska ge bra resultat.

Utskottet håller med regeringen om att det måste vara lätt för alla konsumentgrupper att göra matval som är bra för hälsan. Det förutsätter emellertid att konsumenterna har både förmåga och möjlighet att medvetet gå in för hälsosamma matval. Det behövs också tillräckligt med hälsoinformation om maten. I dag förväntar sig konsumenterna inte bara information om hälsofaktorer utan också i allt större utsträckning öppen information om matens ursprung och produktionsmetoderna. Möjligheterna att träffa hälsosamma val kan förbättras bland annat genom att matservicen håller högre standard och är lättare tillgänglig. Med avseende på befolkningens hälsa spelar möjligheter att påverka kompetensen i kostfrågor, utbildningen och matfostran en viktig roll, likaså insatser för ansvarsfull marknadsföring av livsmedel. Utskottet anser att man bör undvika onödiga och skadliga tillsätsämnen inom livsmedelsproduktionen.

Utskottet konstaterar att kost- och näringsrelaterade beslut fattas också när matservice konkurrensutsätts, när livsmedel upphandlas och när kvalitetskrav i matportioner läggs fast. Det är viktigt att hälsa och kvalitet ges tillräckligt stor vikt i kriterierna för upphandling av skolmat och annan offentlig matbespisning, så som upphandlingslagen möjliggör. Vad beträffar hälsa bör kriterierna bygga på rekommendationerna från statens näringsdelegation. I kommunerna spelar bildningsväsendet en framträdande och ansvarsfull roll för den kost som barn och unga erbjuds. I mat- och kostfrågor bör bildningsväsendet vara ett nätverk som vänder sig till elever, studerande och föräldrar, men också till bland annat skol- och studerandehälsovården och barnrådgivningen.

I redogörelsen föreslås regionerna få en starkare roll i arbetet för att främja hälsosamma matvanor. Kommunerna ska uppmuntras att följa näringsrekommendationerna i sin upphandling. Vidare föreslås det att man ska satsa på att servera god och hälsosam mat inom den småbarnspedagogiska verksamheten, i skolorna och vid universiteten.

Matsäkerhet och försörjningsberedskap

Under utfrågningarna såg sakkunniga med oro på det allt osäkrare världsläget och klimatförändringens konsekvenser för matsäkerheten och försörjningsberedskapen. Utskottet anser att bevarandet av lönsam jordbruks- och livsmedelsproduktion är en förutsättning för den nationella för-

Betänkande JsUB 7/2017 rd

sörjningsberedskapen. Utskottet vill framhålla att med tanke på försörjningsberedskapen har vi inte råd att låta primärproduktionen eller livsmedelskedjan i övrigt tyna av, eftersom det är en svår process att starta produktionen på nytt och bredda den.

Vi måste förbereda oss på hoten mot försörjningsberedskapen genom att samarbeta på bred front med olika förvaltningsområden, försörjningsberedskapsorganisationer, forskningssektorn, näringen, producenterna och olika organisationer. Som nation agerar vi ansvarsfullt när vi tryggar vår matproduktion och utnyttjar våra naturförhållanden för att bygga upp produktionsmodeller som lämpar sig bäst för oss. Utskottet konstaterar vidare att genom att öka exportindustrins kapacitet får vi mera volym för försörjningsberedskapen. Volymen kan användas i krissituationer för att trygga den inhemska produktionen och ersätta utebliven export.

Internationell konkurrenskraft och export

Utskottet vill betona att livsmedelssektorn är mycket viktig för sysselsättningen i Finland: den sysselsätter närmare 340 000 personer. Hemmamarknaden ser inte ut att växa i någon betydande grad, och därför gäller det att målmedvetet och långsiktigt satsa på exportmarknaden för att nå tillväxt. Just nu växer den finländska livsmedelsexporten igen, och värdet av exporten är för närvarande 1,5 miljarder euro per år. Underskottet (ungefär 300 miljoner euro) på grund av den stängda ryska marknaden har tagits in under de två senaste åren. Utskottet konstaterar att trots den ökade exporten är underskottet i handelsbalansen för livsmedel fortfarande ungefär 2,7 miljarder euro. Utskottet ser det som absolut nödvändigt för både samhällsekonomin och försörjningsberedskapen att underskottet minskar snabbt.

Man har försökt främja exporten av finländska livsmedel genom projektliknande exportprogram. Det nuvarande programmet Food from Finland har som mål att fördubbla livsmedelsexporten till 3 miljarder euro fram till 2020 och att skapa ungefär 5 000 nya arbetstillfällen inom livsmedelssektorn. Ambitionen är också att uppmuntra till allt bredare samarbete mellan företagen. Ett mål är att höja Finlands nationella profil och bygga ett starkt varumärke som ett land med kompetens inom livsmedelsproduktion. Avsikten är att ge finländska livsmedel en särskild roll vad gäller hög expertis, vilket gagnar hela värdekedjan inom livsmedelsindustrin och alla företag inom branschen. Målen och åtgärderna enligt programmet Food from Finland har gått i rätt riktning, men den osäkra projektfinansieringen har inverkat negativt på möjligheterna att arbeta effektivt och långsiktigt. Utskottet ser det som nödvändigt att kontinuiteten i de exportfrämjande åtgärderna tryggas och att långsiktig verksamhet eftersträvas i stället för dagens kortvariga projekt. Vidare vill utskottet framhålla företagens egna exportsträvanden, som vi redan har sett uppmuntrande exempel på.

Med tanke på exportmarknaden vill utskottet lyfta fram de stora styrkorna hos våra inhemska råvaror, men vi måste kunna produktifiera dem betydligt effektivare än i dag. Våra tydliga styrkor utgörs av rena produkter, liten användning av antibiotika inom produktionen och specialprodukter. Det är en mycket positiv spelöppning för den finländska livsmedelsexporten att marknaden i Fjärran Östern och framför allt i Kina öppnas.

Också efterfrågan på ekologiskt odlade produkter ökar i världen, och det öppnar nya möjligheter för den finländska ekologiska produktionen och livsmedelsförädlingen. Till exempel när det gäl-

Betänkande JsUB 7/2017 rd

ler havre är Finland den näst största exportören efter Kanada, och avsikten är att ytterligare höja havreprodukternas förädlingsgrad. Glutenfritt havre och ekologiskt odlat havre exporteras för närvarande till ungefär 30 olika länder. Utskottet vill betona att man genom långsiktigt arbete bör gå vidare från att exportera basprodukter och råvaror till att exportera livsmedelsprodukter med högre förädlingsgrad som konsument- och mervärdesprodukter. Baljhavre (pulled havre) är ett bra exempel på en ny inhemsk innovation som kan exporteras.

Hos oss finns exempelvis vilda bär, svampar, örter och specialnaturprodukter, som också har en betydande exportpotential. För att främja exporten av dem behövs det sektorsövergripande samarbete, exempelvis med turistsektorn.

Utskottet understryker starkt den betydelse som långsiktigt varumärkesarbete baserat på finländska styrkor har för att livsmedelsexporten ska växa. Inom livsmedelsexporten får det finländska sitt värde genom konsumenternas uppskattning och har relevans bara om finländska råvaror ger den attraktiva produkten och varumärkesberättelsen ett mervärde. I arbetet kan man använda sig av goda exempel från andra inhemska branscher. Vi måste också bli bättre på att dra nytta av EU:s så kallade namnskydd.

Fördomsfria och unika matrelaterade produktinnovationer och en stark varumärkesberättelse in-tar en central roll i jakten på internationella konkurrensfördelar och i arbetet för att utforma framgångsrika exportprodukter. Genom långsiktigt arbete kan vi då bygga upp hållbara varumärken baserade på forskningsrön. För måluppfyllelsen behövs det dock en fungerande värdekedja där också branschproducenter får fungerande internationella marknadsföringsstrukturer som alla aktörer inom livsmedelsbranschen kan använda effektivt på samarbetsbasis.

Sammanfattning

Utskottet anser att målen i redogörelsen går i rätt riktning i sin strävan efter tillväxt över hela livsmedelssektorn. Utskottet anser att åtgärderna i den livsmedelspolitiska redogörelsen gör det möjligt att höja det mervärde som livsmedelssystemet ger. Det är speciellt viktigt att primärproduktionens lönsamhet tryggas allt bättre. Lönsamheten är mycket svag just nu. Tillväxtmålet för livsmedelssektorn kan inte nås utan en lönsam primärproduktion. Lönsam företagsverksamhet och en fungerande livsmedelskedja är viktiga utgångspunkter för ett ökat mervärde.

Utskottet anser att tvärvetenskaplig forskning och utveckling måste nätverka allt mer och bedrivas på allt fler plan. För att framgångsrika kommersiella produkter ska kunna tas fram utifrån vetenskapliga resultat måste forskningen och företagen samarbeta betydligt intensivare och mer systematiskt än för närvarande. Det gäller att tillhandahålla goda strukturella ramar för ett sådant samarbete.

Utskottet vill särskilt betona vikten av att snabbt ta fram utbildning som syftar till att höja kompetensen för export och marknadsföring av livsmedel. Inom exporten måste man samarbeta för att mer målmedvetet gå in för produkter med högre förädlingsgrad genom att dra nytta av styrkorna hos finländska råvaror, nämligen renhet, spårbarhet och exempelvis liten användning av antibiotika. Tillräckliga resurser bör avsättas för export- och marknadsföringsutbildning, exportfrämjande myndighetsresurser och kontinuitet för livsmedelsprogrammet Food from Finland.

Betänkande JsUB 7/2017 rd

Vi måste säkerställa en fortsatt hög nivå på matsäkerheten. Konsumenterna måste kunna lita på att alla livsmedel som säljs är garanterat trygga. Fri rörlighet för varor och globala produktförfalskningar innebär stora utmaningar för livsmedelstillsynen, och vi måste klara av att svara på dem. Utskottet understryker att de finländska livsmedlens höga standard och utmärkta spårbarhet skapar exportmöjligheter. I synnerhet livsmedlens spårbarhet måste kunna utnyttjas på bredare front i fortsättningen.

Utskottet vill särskilt lyfta fram behovet av att minska på matsvinnet och konstaterar att redogörelsen inte uppställer några nationella numeriska mål för ett minskat matsvinn. Utskottet ser det som nödvändigt att Finland i fortsättningen har tydliga numeriska mål för att minska på matsvinnet över hela kedjan. Frivilliga åtgärder för att minska på matsvinnet måste snabbt effektiviseras och den allmänna medvetenheten om matsvinnets ekonomiska, sociala och ekologiska konsekvenser måste höjas. Utskottet konstaterar att om frivilliga och övriga åtgärder visar sig vara otillräckliga för att effektivt minska på matsvinnet, måste man senare inleda närmare utredningar för att eventuellt utforma kompletterande lagstiftning.

I dagsläget är livsmedelskedjan starkt reglerad, huvudsakligen med ursprung i EU. Även den inhemska byråkratin och den administrativa bördan måste målmedvetet lindras och förenklas oavsett tidsplanen för EU:s politiska reformer. När livsmedelskedjan regleras nationellt och inom EU måste det absolut ses till att eventuella nya bestämmelser inte belastar produktionen i onödan eller försvagar sektorns konkurrenskraft. Samtidigt gäller det dock att se till att inte försämra den höga standard som den finländska matsäkerheten har i dag. Arbetet för att målmedvetet utveckla myndigheternas riskbaserade och kundorienterade tillsyn måste fortsätta.

Avslutningsvis vill utskottet understryka vikten av att redogörelsen faktiskt genomförs och att det utarbetas en noggrann och tydlig genomförandeplan med tydligt angivna ansvarsområden och mål.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Jord- och skogsbruksutskottets förslag till beslut:

Riksdagen godkänner ett ställningstagande med anledning av redogörelse SRR 2/2017 rd.

Utskottets förslag till ställningstagande

Riksdagen förutsätter att regeringen

1. effektivare främjar en genuint fungerande och konkurrensutsatt livsmedelsmarknad och genom behövliga lagstiftningsåtgärder ser till att konkurrensvillkoren är lika,

2. uppställer numeriska mål för ett minskat matsvinn i olika delar av livsmedelskedjan och utreder behoven av att se över datummärkningen av livsmedel för att bidra till ett minskat matsvinn,

Betänkande JsUB 7/2017 rd

- 3. systematiskt ökar och effektiviserar Finlands arbete för att i ett tidigt skede påverka beredningen av EU-lagstiftningen i frågor som rör livsmedelssektorn,*
- 4. avsätter tillräckligt stora ekonomiska och operativa resurser för att exporten av livsmedel och vatten ska kunna främjas långsiktigt och systematiskt, och*
- 5. underlättar småskalig förädling av inhemsk mat och närproducerad mat.*

Helsingfors 6.6.2017

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Anne Kalmari cent
vice ordförande Reijo Hongisto saf
medlem Markku Eestilä saml
medlem Pertti Hakanen cent
medlem Teuvo Hakkarainen saf
medlem Lasse Hautala cent
medlem Susanna Koski saml
medlem Jari Myllykoski vänst
medlem Mats Nylund sv
medlem Juha Pylväs cent
medlem Eerikki Viljanen cent
ersättare Mikko Kärnä cent.

Sekreterare var

utskottsråd Jaakko Autio.